

logers forhåndsappetit kunne have været skærpet, hvis der i indledningskapitlet var skrevet lidt mere om de problemstillinger, som afhandlingen ville søge at besvare.

Jørgen Goul Andersen

Drude Dahlerup: *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*. I-II. (Gyldendal, 1998). 655 + 500 s., 595 kr.

Bogen er en bredt anlagt undersøgelse af et af de mest spændende fænomener fra vor nyeste Danmarkshistorie. Den går endog videre end titlen antyder, idet rødstrømperne også søges placeret som et led i den danske kvindebevægelses meget længere historie såvel som et udtryk for en ny politisk og social udtryksform, »de ny sociale bevægelser«, ligesom dens betydning for samfundslivet i halvfemserne søges afdækket. Udgangspunktet er de politologiske og sociologiske metoder og teorier, men der leveres også historiske gennemgange og idehistoriske analyser. Til alt dette er ikke blot den eksisterende sparsomme litteratur om rødstrømperne og den lidt fyldigere om deres udenlandske søsterinitiativer benyttet, men tillige et større kildemateriale i form af mødereferater, private optegnelser, korrespondance, pjecer, sanghefter, indlæg i dagspressen mv. Oveni har forfatteren selv gennemført en spørgeskemaundersøgelse, »Rødstrømpeenqueten«, med deltagelse af knap 1300 tidligere rødstrømper, der her har besvaret spørgsmål om deres da- og nuværende kvindepolitiske gøren og laden. Det giver tilsammen meget godt stof for den, der vil arbejde med kvindebevægelsens historie specielt og græsrodsbevægelser generelt.

Så langt så godt. Men der er mange og tunge indvendinger. Her skal kun nogle generelle anker fremføres.

For det første er bogen alt for lang. Sidetallet kunne halveres og pointerne træde tydeligere frem ved en indsats mod den sproglige tomgang, de uhyrligt mange gentagelser, samt uvanen med at indlede hvert kapitel og hvert underafsnit med at fortælle, hvad der nu skal fortælles, og afslutte samme med at fortælle, hvad der blev fortalt. Udryddelse af længere, sagen uvedkommende afsnit er ligeledes tiltrængt. F.eks. skal vi i bd. 2, s. 54-65 detaljeret delagtiggøres i psykiateren Thorkild Vanggaards notorisk tåbelige tanker i 1975 om kvinder, selv om det principielle i denne sag kunne være klaret på få linjer: Vanggaard troede som så mange andre på at stort set alle forskelle i kønnenes adfærd var biologisk betingede, mens rødstrømperne mente, at forskellene skyldtes samfundet. Kort sagt kunne forfatteren med større disciplin have leveret en bedre bog med samme indhold på højst 400 sider. Men det alene havde ikke reddet den.

De historiske udredninger er ofte overfladiske og upræcise. Desuden afsløres heri manglende kildekritisk sans. Et udtryk herfor er tendensen til at bedømme et givent forløb eller en given situation gennem udvalgte rødstrømperes senere udtalelser. Blandt mange andre steder sker det i bd. 1, s. 163, hvor der gennem en aktiv rødstrømpe udtalelser i 1974 og en forhenværende rødstrømpe ditto i et interview fra 1992 fældes dom over de mandsdominerede studentermiljøer i tiden umiddelbart før rødstrømpebevægelsens opkomst. Forfatteren kunne nemt have fundet eksempler på mandsdominans i selvhøjtidelige venstrefløjskredse fra tressernes slutning, f.eks. i Flemming Andersens *Bogen om storfamilierne* fra 1970. Derved havde hun befriet sig for indvendingen om, at de to kvinder, hun benytter, blot er udtryk for en partisk kvindebevidsthed hjemmehørende i en anden tid.

Hun synes ikke at se problemet, på trods af sin egen kraftige betoning af et afgørende bevidsthedsmæssigt skred opstået med rødstrømpernes opkomst.

I bd. 1, s. 131 fortæller forfatteren, at Socialdemokratiets partiorgan *Social-Demokraten* i forbindelse med en valgrets demonstration til Amalienborg den 5. juni 1915 advarede de socialdemokratiske kvinder mod at deltage heri. I stedet blev de opfordret til at gå med i partiets eget grundlovstog. »Derfor stod de socialdemokratiske kvinder ikke som medindbydere på indkaldelsen til Amalienborg-toget«, får vi nu at vide, uden den ringeste dokumentation for, at disse så meget som havde tænkt på at deltage i kvindedemonstrationen. Og forfatteren fortsætter: »Nina Andersen, den første kvindelige partisekretær i Socialdemokratiet, har imidlertid i et interview fortalt mig, at hendes mor havde fortalt hende, at man godt kunne nå begge dele! En undersøgelse af tidsplanerne for de to møder bekræfter, at det var muligt.« Det fremgår ikke, hvornår interviewet med Nina Andersen blev foretaget. I præsentationen af Rødstrømpe-enqueten gør forfatteren sig nogle gode overvejelser over, hvad folk kan og ikke kan forventes at erindre efter tyve år. De »kan måske ikke huske nøjagtigt, hvad der skete, ligesom deres svar naturligvis er farvet af deres nuværende position, af nutidens diskurs, og af hvad der er sket i årene siden dengang« (bd. 1, s. 418). Den indsigt skulle hun have udmøntet i sin praksis. Man bør ikke være krakilsk, smuttere kan forekomme. Men der er altså alt for mange af dem. Det svækker troværdigheden i det billede, Drude Dahlerup tegner af rødstrømperne som *den* afgørende kvindepolitiske kraft, der i 1970'erne og 1980'erne ændrede forholdet mellem kønnene. Hendes åbenlyst agitatoriske indfaldsvinkel trækker naturligvis i samme retning.

Hvilket åbner for videre indvendinger.

Dahlerup gentager flere gange, end jeg har orket at tælle op, at rødstrømpernes »projekt« helt fra starten og gennem hele deres levetid var »radikalt venstreorienteret og feministisk«. Imidlertid fremgår det, at der blandt de første rødstrømper var mindre dogmatiske kvinder, heriblandt Drude Dahlerups søster Ulla, som var stærkt medvirkende til denne tids sprælske og fandenivoldske aktiviteter og deres heraf følgende afgørende mediegnembrud. Så kom munkemarxisterne til fadet og smed de andre ud, og venstreorienteringen slog klart igennem. Men så var rødstrømperne jo *ikke* født som en venstreorienteret bevægelse. Men det skal de altså partout være. De *blev* hurtigt venstreorienterede, det fremgår klart, ligesom de indbyggede ideologiske modsætninger mellem venstreorienteringen og feminismen analyseres udmærket.

Vi får også at vide, at rødstrømperne levede helt uden de splittelser, der på samme tid prægede den øvrige venstrefløj, samtidig med at vi faktisk præsenteres for talrige eksempler på såvel ideologisk og politisk som organisatorisk splittelse. Det må ligeledes undre, at forfatteren konsekvent opretholder et skarpt skel mellem de venstreorienterede partigrupperinger og rødstrømperne, når nu hendes materiale, også besværelserne fra Rødstrømpe-enqueten, viser et overvældende sammenfald mellem partimedlemskab og rødstrømpe-deltagelse. Og viser, at rødstrømpernes indbyrdes kampe i flere tilfælde klart var sammenhængende med de samme partigrupperingers slagsmål, som de kvindepolitiske synspunkter samtidig virkede ind på. *Kvindefronten*, der startede som en partifunderet fraktion inden for rødstrømperne, senere skilte sig ud og efter et andet partis »erobring« sluttelig voksede rødstrømperne over hovedet og overtog flere af deres store arrangementer, står som et eklatant eksempel herpå.

Biologismen – opfattelsen af, at kønnes forskellighed har rod i deres forskellige biologi – var ikke fremherskende blandt rødstrømperne i halvfjerdserne, men udviklede sig ifølge Dahlerup fra omkring 1980. Alligevel affærdiger hun denne udvikling, der ellers tog fart i mange kvindeorganiseringer og resulterede i dyrkelse af hekse og månegudinder og andet godt helt frem til i dag. I Dahlerups præsentation af en række respondenter på Rødstrømpeenqueten fremgår det, at flere af disse i dag er engagerede i new age-kredse, men det følges ikke i den ellers omfattende analyse af rødstrømpeaktivitetens konsekvenser. Det er vanskeligt at se behandlingen af de her fremdragne eksempler, og mange andre med dem, som andet end et udslag af agitatorens hang til at skære historien, så den stemmer overens med idealet, og samtidig lukke øjnene for det, der falder udenfor.

Måske man også her skal søge efter årsagen til den overordnede teoretiske ramme, rødstrømpebevægelsen placeres i; en ramme som på én gang oppuster og reducerer den. Rødstrømperne anskues som en »ny social bevægelse«, hvis væsenskendetegn postuleres at være venstreorientering, deltagelse fra de ny mellemlag, flad struktur og samfundsforandrende mål, ligesom den hævdes at være befriet for alle de traditionelle organisationers skavanker med hensyn til magtkampe, splittelser osv. En idealtilstand for forfatteren, fremgår det gennem bogen, som hun bruger megen energi på at bevise virkelig eksisterede hos rødstrømperne og var en stor styrke for dem. Den var medvirkende til deres politiske og mentale gennemslag såvel som til deres store rekrutteringsevne, får vi at vide; rødstrømperne fremstilles som værende den centrale og største del af halvfjerdsernes og firsernes kvindebevægelse, som værende næsten identisk med »den ny kvindebevægelse« og

fuldstændig overskyggende »den gamle kvindebevægelse«. Den gamle kvindebevægelse er organisationer som Dansk Kvindesamfund, der i 1970 »kun« talte omkring 7000 medlemmer, fagbevægelsens kvindepolitiske udvalg osv. Rødstrømperne udgjorde ifølge hendes spredte deltageropgivelser næppe på noget givent tidspunkt over 2000 kvinder, inklusive grupper der ikke kaldte sig selv for rødstrømper, men som forfatteren alligevel inkluderer, fordi de på grund af deres formodet flade struktur og venstreorienterede observans i virkeligheden sig selv uvidende alligevel var rødstrømper.

Alligevel fastholder hun påstanden om rødstrømpernes særligt store rekrutteringsevne. Dahlerup gør også samfundsudviklingen i retning af ligestilling og ligeløn til rødstrømpernes fortjeneste på trods af, at hun fremhæver disse krav *fravær* i rødstrømpeideologien og -agitationen. Rødstrømperne var så ideologisk højtflyvende, at de ikke i nævneværdig grad beskæftigede sig med den slags – alligevel var politiske og arbejdsmarkedsmæssige tiltag på området et resultat af rødstrømpernes aktiviteter. Ofte formidlet gennem socialdemokratiske og borgerlige folketingskvinders arbejde. Kvindebevægelsen bliver således til rødstrømperne, med nogle uvæsentlige smågrupper som Dansk Kvindesamfund, fagbevægelsen, de politiske partier og andre under kontrol. Rødstrømperne, der var radikalt feministiske og venstreorienterede, brugte disse smågrupper til at formidle deres krav, der herefter af underlige, ikke oplyste årsager alligevel blev transformerede til at være den gamle kvindebevægelses krav. Den mere uhåndterlige kulturændring i forholdet mellem kønne var også stort set rødstrømpernes værk alene, bortset altså fra de træk der peger i retning af biologiske og nyreligiøse opfattelser, som åbenbart blot

var fremmedelementer blandt rødstrømperne.

Det hænger ikke sammen. Man kan ikke forlange, at Drude Dahlerup skulle have behandlet hele kvindebevægelsen. Rødstrømperne står vitterlig centralt. Man kan til gengæld godt forlange, at hun afslører tilstrækkeligt udsyn til at placere rødstrømperne som én blandt et væld af kvindepolitiske initiativer i den omhandlede periode, og at hun er bevist om de yderst komplicerede sam-

menhænge mellem disse og mellem kvindebevægelsen og det øvrige politiske og kulturelle liv. Det er hun ikke.

Som videnskabeligt værk er Drude Dahlerups bog om rødstrømperne mislykket. Den er rodet og fuld af løse ender og udokumenterede påstande, og hertil belastet af eklatante metodiske og teoretiske svagheder. Man kan undre sig over, hvordan den dog kunne blive udgivet. Endda på landets største forlag.

Søren Hein Rasmussen

REGIONAL- OG LOKALHISTORIE

Nina Fabricius: *Landet med de store gårde*. (Landbohistorisk Selskab, 1996). 146 s., 148 kr.

»Landet med de store gårde« er en ret udbredt betegnelse for det gamle Haderslev Østeramt fra Kolding fjord til Genner bugt. Egnen rummede efter 1617 ingen private herregårde, men i det 19. århundrede og frem til 1960'erne kunne den opvise den største koncentration af proprietærgårde i landet.

Disse store gårde er emnet for denne bog, der i hovedsagen er udarbejdet af etnologen Nina Fabricius, som udførte det bagvedliggende feltarbejde i tilknytning til museerne i Haderslev og Kolding 1989-90. Efter hendes død 1994 har hendes mand Peter Dragsbo påtaget sig at gøre arbejdet færdigt. Bogens empiriske kerne er interviews med personer med tilknytning til 16 store gårde i området.

Bogens første kapitel er en bred introduktion, der bl.a. også giver en almen historisk baggrund. I andet kapitel præsenteres Haderslevegnens og særligt de store gårdes landbrug. I tredje kapitel skildres livsform og levemåde, i hoved-

sagen i første halvdel af 19. århundrede. Forfatteren er her inde på, at etnologien tidligere har fokuseret på de mest traditionelle bønder, og slår et slag for, at man også må se på de mere moderne. Synspunktet er næppe kontroversielt blandt museums- og andre fagfolk i dag, men det bliver det ikke mindre rigtigt af, og det kan være udmærket, at der også i en sådan ret populær bog skrives, at museerne også skal dække andet end bindingsværk og manglebrætter.

Disse kapitler bygger i hovedsagen på eksisterende litteratur. I litteraturlisten nævnes Hans Schultz Hansens *Det sønderjyske landbrugs historie 1830-1990*, men det er tydeligt, at teksten reelt er skrevet, før denne bog kom. Der øses i stedet flittigt af de trykte topografier fra forrige århundrede og enkelte utrykte kilder. På basis heraf tegnes et ganske solidt billede af landbrug og levemåde på egnen. Noter er der ikke. Det er intet stort problem, hvor der i teksten refereres til trykte værker, men når der henvises til egentlige kilder, var det rart at vide, om det er på første eller anden hånd, og hvor disse kilder kan findes.

Bogens fjerde og femte kapitel er en